

11. Сорока Ю. Видеть, мыслить, различать: социокультурная теория восприятия : Монография / Ю. Сорока. – Х. : ХНУ шимени В. Каразина, 2010. — 336 с.
12. Сорока Ю. Свої, чужі, різні: соціокультурна перспектива сприйняття Іншого : Монографія / Ю. Сорока. – Х.: ХНУ імені Каразіна, 2012. – 332 с.
13. Хабермас Ю. Когда мы должны быть толерантными? О конкуренции видений мира, ценностей и теорий / Ю. Хабермас // Социологические исследования. - 2006. - № 1. - С. 45-53.
14. Хоскинг Дж. Структуры доверия в последние десятилетия Советского Союза / Дж. Хоскинг // Неприкосновенный запас. - №4 (54). – 2007. Available from: <http://magazines.russ.ru/nz/2007/54/ho5.html>

Отримано 15.11.2013 р.

УДК 316.346

Судакова В.М.[°]

Міжнародний Соломонів університет, доктор філософських наук, професор

КОМУНІКАТИВНІ КОНВЕНЦІЇ ЯК ЧИННИКИ СТРУКТУРНОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ВЗАЄМОДІЙ

У статті здійснено наукове обґрунтування онтологічної значущості комунікативних конвенцій як чинників структурної диференціації соціальних взаємодій та джерела та ресурсу підтримки соціальної солідарності і толерантності. Представлена типологія комунікативних конвенцій та охарактеризовані особливості інституціоналізації конвенціональних практик.

Ключові слова: соціальна взаємодія, комунікація, комунікативна конвенція, соціальна солідарність, соціальний порядок

В статье осуществлено научное обоснование онтологической значимости коммуникативных конвенций как факторов структурной дифференциации социальных взаимодействий, как источника и ресурса поддержки социальной солидарности и толерантности. Представлена типология коммуникативных конвенций и охарактеризованы особенности институционализации конвенциональных практик.

Ключевые слова: социальное взаимодействие, коммуникация, коммуникативная конвенция, социальная солидарность, социальный порядок

The scientific argumentation of ontological significance of the communicative conventions which are explained as the basic factors of structural differentiation of social interactions, and as the sociogenetic foundation and the source that support social solidarity and tolerance is the subject-matter of the article. The typology of communicative conventions and the characteristics of institutionalization the communicative conventions are presented by the author.

Keywords: social interaction, communication, communicative convention, social solidarity, social order

Актуальність теми. Суперечливі соціальні зміни початку ХХІ століття у економічній сфері (глобальна економічна рецесія і фінансова криза), у сфері політичного життя (криза моделей ліберально-демократичного та соціал-демократичного соціального устрою та управління), у сфері соціокультурних процесів (криза ідеології мультикультуралізму) засвідчують про актуальність

пошуку нових шляхів гуманізації суспільного життя. Сучасних соціологів-теоретиків вже не можуть задовольнити різноманітні концептуальні аргументи та заклики морально-етичного характеру стосовно важливості розвитку «гуманітарної перспективи соціології» (П.Бергер) та «гуманітарної орієнтації в соціології» (Н.Смелзер). Важливо підкреслити, що глибинною підставою поглиблення кризових явищ сучасного суспільного життя є зміна інтегративних домінант між колективними та персоніфікованими соціальними практиками, внаслідок чого суспільства в умовах глобалізації набувають якісно нових ознак структурної диференціації та ідентичності.

Сьогодні соціологів вже не можуть задовольнити класичні тлумачення суспільства як «продукту взаємодії людей» (К.Маркс) чи «цільового союзу індивідів» (М.Вебер). Саме тому доволі поширеною радикальною концептуальною реакцією відомих соціологів (А.Турен, Дж.Уррі, М.Вотерс, У.Бек та ін.) є різноманітні докази стосовно важливості відмови від використання самої категорії «суспільство» як фундаментальної абстракції соціологічної теорії. Зазначимо, що основоположними онтологічними підставами формування та утвердження такої позиції визнається процес глобалізації, який призводить до деформації та руйнації механізмів функціональної автономності та ресурсної самодостатності сучасних суспільств як держав-націй.

Доцільно відзначити, що у соціологічних працях, виданих у кінці ХХ та початку ХХІ століття вченими також звертається увага на те, що в сучасних суспільствах постійно знижується рівень міжособистісної довіри, міжкласової та міжрелігійної толерантності, суттєво зростає потенціал конфронтаційності, політичних, етнічних та релігійних непорозумінь та конфліктів. Значною мірою зазначені процеси мають аналогічні прояви в українському суспільстві. Саме тому пошуки нових пізнавальних «інструментів», які б слугували теоретичною та ідеологічною основою ненасильницьких дій суспільних сил, здатних протистояти зростаючому впливу конфронтаційних «сюжетів» на суспільну свідомість, реакції та поведінку, є актуальним завданням для соціології та інших соціальних наук.

Приймаючи до уваги зазначену обставину, **метою** даної статті є наукове обґрунтування онтологічної значущості комунікативних конвенцій як чинників структурної диференціації соціальних взаємодій, як джерела та ресурсу підтримки соціальної солідарності і толерантності.

Насамперед зазначимо, що подальший розвиток теоретичних і методологічних засад соціологічного підходу до дослідження проблематики, пов'язаної з визначенням шляхів гуманізації суспільного життя потребує розробки логічно чітких і послідовних етапів концептуального аналізу, результатом якого повинно стати зняття підстав для сумніву, щодо валідності існуючих усталених теоретичних інтерпретацій основоположних інтегративних засад соціального порядку. У даному зв'язку не випадково перед дослідниками постає важливе питання, зміст якого був чітко артикульований Н.Луманом – **«чи повинна сучасна соціологія приписувати консенсусній інтеграції конститутивну роль у суспільстві?»**

Вочевидь, що аналіз суперечностей консенсусної інтеграції є важливою пізнавальною тенденцією сучасного соціологічного аналізу. Розглядаючи категоріальний комплекс базових для наукової розробки теми консенсусної інтеграції понять, слід підкреслити наступне.

По-перше, у межах теоретичних розробок, які відчутно зросли в останні роки в Україні, вимальовується досить проста, але не безпідставна схема аналізу ключових понять, визначення яких має певну евристику і може у подальшому скласти методологічні підстави формулювання конкретних пропозицій щодо здійснення гуманістично орієнтованих соціальних, політичних і економічних практик. До таких понять необхідно віднести такі поняття, як «соціальна взаємодія», «толерантність», «конвенціональність», «спорідненість», «ненасилля», «довіра», а також «антагонізм», «соціальний конфлікт», «конфронтація». Визначення і уточнення змісту даних понять, на наш погляд, є важливим теоретичним завданням, тому що в новітньому науково-інформаційному просторі серед фахівців спостерігаються суттєві концептуальні розбіжності в тлумаченнях змісту цих понять.

По-друге, наукове дослідження феномену консенсусної інтеграції має не лише теоретичне, але і практичне значення. Адже поширені соціальні практики «соборності», «злагоди», «солідарності» завжди виникають і формуються на підставах емоційного і когнітивного визнання людьми певних «основоположних норм соціального консенсусу» (за визначенням П Рікьора), навколо яких формується простір погоджуваності, взаєморозуміння та взаємовизнання.

По-третє, зараз серед науковців стала доволі поширеною думка про те, що культурна гомогенність призводить до соціальної стагнації, в той час як мультикультуралізм, багатоманітність, неодномірність політичних, релігійних, інформаційних векторів розвитку є потужними стимулами сучасної соціальної та культурної динаміки. І з цим не можна не погодитись, хоча новітній досвід Європейського Союзу ставить дуже складні питання в аспектах подальшої розробки консенсусних конвенцій у їх складному комунікативному вимірі.

Як вже зазначалось у наших опублікованих працях [1;2] соціологічні дослідження проблеми конвенціональних можливостей соціальних взаємодій фокусуються на пошуку відповідей на досить складні і важливі питання, пов'язані з визначенням онтологічного статусу комунікативних конвенцій як чинників структурної диференціації соціальних взаємодій.

Приймаючи до уваги зміст базових настав теорії комунікативної дії Ю.Габермаса, на думку якого «залучення інших» до участі у суспільно значущих соціальних взаємодіях є неможливим без певних конвенціональних комунікацій як «рівних рішень стосовно всіх» [3,с. 197], ми вважаємо можливим здійснити інтерпретацію категорії «соціальна взаємодія» у суто процесуальному вимірі – інтерпретувати її як **соціальну взаємо-дію**, тобто як систему взаємно орієнтованих дій, як, власне, систему комунікативних дій.

Вочевидь,що враховуючи чинники інтенсивності та характеру взаємної спрямованості дій соціальних суб'єктів, можна виділити чотири типи комунікативних конвенцій як специфічних проявів структурної диференціації соціальних взаємодій:

- 1) консенсусні комунікативні конвенції;
- 2) кооперативні комунікативні конвенції;
- 3) конкурентні комунікативних конвенції;
- 4) конфліктні комунікативні конвенції.

Пізнавальне значення запропонованої типології, як ми вважаємо, полягає, по-перше, у важливості врахування наявності не лише консенсусних

комунікативних конвенцій, але й інших типів комунікативних конвенцій, що важливо для подальшого дослідження їх онтологічної специфіки та визначення їх місця в системах соціальної інтеграції, соціалізації та культурної репродукції. По-друге, важливим є також розуміння важливості розширення поля наукового пошуку дослідження онтологічної специфіки комунікативних конвенцій шляхом постановки певних актуальних питань, а саме:

1) Як в інституціональну структуру суспільства входять і погоджуються різноманітні ціннісні наміри сумісної участі людей у вирішенні завдань підтримки соціального порядку?

2) Якими є загальні фундаментальні ціннісні правила погодження індивідуальних воель та намагань членів суспільства?

3) Як в інформаційний простір вписуються та розповсюджуються загально значущі визначення суспільної мети індивідуальної та колективної діяльності та оптимальних засобів її досягнення?

4) Якою є політична, або геополітична перспектива прийнятих конвенціональних рішень

5) На підставі яких конвенціонально-інтегративних смислів функціонують групи, спільноти, громади конкретного соціуму?

Експертні думки щодо цих питань є різними, але всі погоджуються із тим, що подолання соціальної напруги можливо тільки на підставі певної суспільної, або групової конвенції консенсусного типу – тобто, за визначенням М.Вебера, «усупільненої згоди», погодженості, єдності думок відносно певного комплексу інтегративних принципів, ціннісних ідей та правил .

Важливо враховувати, що проблематика комунікативних конвенцій пов'язана з постановкою та аналізом доволі складних для теоретичного розгляду питань.

Це, перш за все, питання рівнів конвенціональності. Їх треба розглядати, як ментальні і інституціональні. Дійсно, конвенціональність виявляється по-різному у різних соціокультурних системах і різним є її вплив на структурування комунікативного середовища. Дія конвенціональних угод та правил здійснюється спочатку ментально (символічно), а у подальшому набуває інституціональних форм. Намагання і взаємні інтереси сторін формалізуються у вигляді певних документів, текстів, які повинні пройти процедуру легітимації (ратифікації).

Зазначимо, що певна складність легітимації комунікативних конвенцій, як ми вважаємо, загалом обумовлена значними труднощами узгодження позицій стосовно визначення міри включення дефіцитних ресурсів з боку різних сторін. Як слушно підкреслює Ч.Тіллі, коректне врахування дефіцитних ресурсів, що породжують соціальні нерівності, є важливим чинником та ознакою демократичної культури [4,с. 137-146]. Однак, суперечливий характер такого врахування обумовлений різними поглядами вчених на проблему ресурсної дефіцитарності в системі: Земля (природні ресурси) – Капітал – Наукові знання (інформація). Вочевидь, слід погодитись із думкою вчених [5;6], що далеко не завжди в конкретних ситуаціях узгодження спільних рішень є можливість прийняття до уваги важливої обставини сьогоденного життя: - у сучасну технотронну еру, коли наука стала безпосередньою виробничою силою, саме дефіцит наукових знань та якісної освіти є явним та латентним стимулом формування та розвитку багатьох соціальних конфліктів.

Важливо також враховувати, що основними різновидами конвенційних документів є Декларації і Контракти, які розрізняються характером обов'язковості і рівнем примусовості. Сучасна соціальна практика домовленостей і погоджень стала настільки складною, що призвела до появи нових спеціалізованих професійних груп. Уся ця сфера суспільної діяльності входить зараз в площину транзакційних витрат, які досить дорого вартують суспільству, але глобалізаційні виклики потребують враховувати ці особливості інституціоналізації конвенціональних практик.

Слід також враховувати, що конвенціональність досягається діяльністю різних суб'єктів. Відповідно, є погодженість групова (етнічна, релігійна, конфесійна, професійна), яка забезпечує спорідненість – тобто особливо тісну комунікацію. А є також конвенційність елітної (експертної) спільноти, яка формується на підставі раціонального вибору, селекції систем наукових знань, аналізу об'єктивної інформації. Наприклад, Болонська Конвенція є результатом серйозного аналізу і практичної роботи експертів, професійних фахівців, але важливо також підкреслити, що цей документ було сформульовано таким чином, щоб його зміст був зрозумілим як для фахівців, так і для всіх громадян європейських країн і мав широку суспільну підтримку.

Висновки: 1. У своїх онтологічних проявах комунікативна конвенція є складним процесуальним чинником організації сучасного суспільного життя. 2. Комунікативні конвенції слід розуміти як важливі чинники структурної диференціації соціальних взаємодій, як соціогенетичну основу ресурсної підтримки соціальної солідарності і толерантності. 3. Наукова розробка типології комунікативних конвенцій відкриває перспективу розвитку подальших досліджень їх місця та ролі в системах соціальної інтеграції, соціалізації та культурної репродукції.

Список використаних джерел

1. Судакова В.Н. Конвенциональные тенденции в процессах институционализации коммуникативных практик // Вісник Одеського національного університету. - 2008.- Т.13,- Вип. 3.: Соціологія і політичні науки. - С. 14-21.
2. Судакова В.М. Конвенціональні практики в умовах глобалізаційних впливів як теоретична проблема // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: зб. наук. праць. – Вип. 13. - К.: Логос, 2011. – С.13-16.
3. Габермас Ю. Залучення іншого: Студії з політичної теорії / пер з нім А.Дахній; наук, ред. Б.Поляруш. – Львів: Астролябія, 2006.- 416 с.
4. Тилли Ч. Демократія. - М.: АНО Інститут общественного проектирования, 2007.- 263с.
5. Kollins R. The Credential Society: An Historical Sociology of Education and Stratification - N.Y: Academic Press, 1979.- 360 p.
6. Brown Ph., Scase R. Higher Education and Employment in Post-Industrial Society // The Student's Companion to Sociology. – Oxford: Blackwell Publ., 1997.- P.186-192/

Отримано 15.11.2013р.